

PROFESSORI ARI SIIRIÄISEN MATKASSA TROPIIKIN METSISSÄ

Prologi

Edellisessä Muinaistutkijassa (4/2007) Oula Seitsonen kirjoitti Afrikan arkeologisen tutkimuksen suomalaisesta uranuurtajasta, edesmenneestä professori Ari Siiriäisestä. Jatkan tässä hieman samasta aiheesta kertomalla omista kokemuksistani Ari Siiriäisen matkassa.

Teimme tutkimusyhteistyötä tropiikin metsäkadon syytekijöiden selvittämiseksi. Arilla oli tuhansien vuosien perspektiivi rautaisten työkalujen ja muinaisten väestön siirtymien perusteella Afrikassa. Minä olin työskennellyt konsulttina neljässä tropiikin maassa Afrikassa ja Aasiassa. Tutkin metsäkatoa maakohtaisin havainnoin 60-72 trooppisessa maassa. Toimitin kuusi kirjaa tropiikin metsäkadosta. Neljässä niistä Arilla oli oma artikkelinsa Afrikan metsäkadosta, ensi kerran 1987 ja viimeksi 2000.

Laadimme myös Arin ja Gerardo Meryn kanssa tropiikin metsäkatoa koskevan tutkimussuunnitelman, jonka julkaisimme yhdessä kirjoistamme. Ari oli mukana myös järjestämässämme tropiikin metsäkatoseminaarissa Saariselällä 1989, jossa oli osanottajia neljältä eri mantereelta. Siellä pohdimme tuon tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. Tutkimushankkeen tulokset julkaisimme 1996 Kluwerin sarjassa.

Ari oli mukana myös toisessa kansainvälisessä tutkimushankkeessamme, jonka yhtenä merkittävänä rahoittajana oli YK:n yliopiston WIDER-instituutti. Tutkimuksessa tarkastelimme globaalisesti metsien muutosten vaikutuksia hiilenkiertoon. Hankkeessa oli mukana tutkimusryhmä Brasiliasta ja tutkijoita kahdeksasta muusta maasta viideltä mantereelta. Tropiikin metsäkadon tutkimus oli siinäkin keskeisellä sijalla. Ari oli mukana hankkeen suunnitteluseminaarissa Nurmeksen Bombassa ja kirjoittajana toisessa loppuraportissa 2000. En aio nyt kertoa enempää noista yhteistutkimuksistamme, vaan Arin kahdesta tutkimusmatkasta kaukomaille.

Arin kanssa Indonesian sademetsissä

Tampereella pidettiin Metsäntutkimuslaitosten kansainvälisen liiton IUFRO:n maailmankongressi 1995. Metsäntutkimuksen kansainvälisen keskuksen CIFORin tutkimusjohtaja Dr Neil Byron oli kuunnellut esitelmäni ja oli kiinnostunut rakentamaan yhteistyötä kanssani. Niinpä sovimme, että CIFOR ja YK:n yliopiston WIDER-instituutin rahoittama tutkimusryhmäni järjestävät yhteisen seminaarin tropiikin metsäkadon syiden selvittämiseksi CIFORin kotikonnuilla Jaavan saarella Indonesiassa. Minä lupasin järjestää ryhmäni tutkijat eri maanosista esitelmöimään. CIFORin kontolle tuli hoitaa paikalliset järjestelyt ja matkojemme kustannukset.

Niinpä läksimme Arin ja viiden kollegani kanssa Helsingistä tammikuussa 1996 Singaporen kautta Jakartaan, josta CIFORin auto poimi meidät seminaarin sijaintipaikalle Pohjois-Jaavan vuoristohotelliin Bogorin takana. Matkustimme kauniin vuoriston halki. Ohitimme lukuisia teeviljelmiä, joilla leveälierisin hatuin varustautuneet naiset poimivat teen lehtiä. Hotellimme oli lähes ylellinen. Se sijaitsi kauniilla paikalla vuoren rinteellä. Tutkimuksemme kohde metsäkato oli näkyvissä vastakkaisella vuoren rinteellä.

Kolmen päivän seminaarissa pidimme kukin esitelmämme. Osanottajia oli ryhmämme lisäksi CIFORista pääjohtaja Jeff Seyersin johdolla sekä Enso-Gutzeitin metsityshankkeesta Borneon saarelta MMT Jussi Kuusipalon vetämänä. Ari puhui luonnollisesti Afrikan metsäkadon historiallisista taustatekijöistä. Arin mukaan Afrikkalaiset olivat omatoimisesti keksineet raudan

valmistustaidon jo 4000 vuotta sitten. Innovaatio oli nopeuttanut puiden kaatoa sekä kaskeamisen, laiduntamisen, maanviljelyn ja asutuksen leviämistä. Kunkin esitelmän jälkeen oli varattu aikaa kysymyksille ja keskustelulle. Arin Afrikan tuntemus oli korkealla tasolla. Hänellä ei ollut vaikeuksia vastailta kysymyksiin.

Seminaarisäilyän jälkeen lensimme Jakartasta Balikpapaniin, Indonesian puoleisen Borneon saaren eli Kalimantanin pohjoisosaan. Lentoaseman puiset rakennukset olivat arkkitehtuuriltaan tosi kauniita ja monin puuveistoksin koristeltuja. Saatoimme heti näkemästämme päätellä, että olimme saapuneet metsärikkaaseen osaan valtakuntaa. Majoituimme paikalliseen loistohotelliin.

Aamulla lähdimme tutustumaan sademetsiin ja puunkorjuuseen tilausbussilla. Ajeltuamme tunnin verran sukelsimme sademetsän keskelle pitkin metsäautotietä. Sademetsää oli tien molemmin puolin, mutta isoimmat tukkipuut oli jo hakattu pois. Saimme kulkea toisenkin tunnin ennen kuin enemmän luonnontilassa olevaa sademetsää alkoi näkyä. Ari oli ahkera valokuvaaja. Hänen pyynnöstään kuljettaja pysäytti bussin paikalle, josta avautuivat mitä kauneimmat vuoristoiset metsänäkymät. Sademetsän yläpuolella leijui maalauksellinen sumu.

Bussi pysähtyi ilman ennakkovaroitusta jonkin matkan päässä kuvauspaikastamme. Kuljettaja arvioi, ettei voi pitemmälle ajaa sateen pehmittämällä tiellä. Vierailuumme tarkoitettu hakkuutyömaa oli enää muutaman kilometrin päässä, mutta sinne emme koskaan selviytyneet. Tilapäisellä pysähdyspaikalla riitti jonkin verran näkemistä. Tukkien harsinta oli sielläkin tehty, mutta valtaosa puustosta oli jätetty pystyyn. Metsurien "kämppä" muodostui puiden väliin kyhätyistä kokuista. Isäntämme arvioivat tilanteen sellaiseksi, että oli viisainta palata hotellillemme.

Aamulla lensimme Balikpapanista Martapuraan, Kalimantanin eteläosaan. Jäin sinne viikonlopuksi Arin ja Jussi Uusivuoren kanssa Jussi Kuusipalon kotiin majoittuneena. Jussi oli silloin Enso-Gutzeitin projektinjohtajana, mutta kuoli sittemmin auto-onnettomuudessa Namibiassa.

Olimme nyt täsmälleen päiväntasaajalla. Tammikuun ilta oli lämmin ja pilvetön. Tähdet ja kuunsirppi loistivat taivaalla. Kolmelta suunnalta kuului moskeijoiden rukouskutsut. Nautimme Jussin mainiosta saunasta välillä uiden pihan altaassa. Jussi kertoi, että uima-altaassa on syytä pitää silmänsä auki. Kerran oli kobra päässyt livahtamaan sinne, mutta koira oli paljastanut vaarallisen tunkeilijan. Tunnelma Jussin pihapiirissä oli vahvasti suomalais-islamalainen.

Seuraavana aamuna ajoimme katselemaan Jussin hankkeen puiden istutuskokeita. Ne oli perustettu Alang-Alang heinikoille, joiden nykytuotto oli vähäinen. Kookas heinikko vallitsi kasvustoa niin täydellisesti, ettei luontainen metsitys onnistunut. Nämä heinät eivät olleet myöskään karjan suosimia. Eri puolajien menestymisessä oli suuria eroja.

Acasia magnum näytti parhaalta. Kotoperäiset lajit eivät pärjänneet vierasperäisille. Stora Enso lopetti kuitenkin pari vuotta sitten yhteistyön indonesialaisen yhtiön kanssa näihin kokeisiin perustuvassa kaupallisiin tarkoituksiin tähtäävässä metsänviljelyhankkeessa Länsi-Kalimantanissa. Puut kasvoivat hyvin, mutta korruptoitunut hallinto kävi liian vaikeaksi.

Toisena aamuna lähdimme Martapurasta Arin kanssa metsäteknikko Mohmedin ajamana ja opastamana parin tunnin automatkan päähän Dayak-alkuperäiskansan pariin. Viimeiset kilometrit kävelimme paljon käytettyä polkua pitkin. Ennen puolta päivää saavuimme kylään. Se muodostui vain yhdestä "pitkästä talosta", joka oli rakennettu paaluille. Kyläläiset olivat päivittäisissä töissään keräilemässä ruoka- ja muita tarvikkeita, metsästävässä ja kaskeamassa. Vain muutama poika, koira ja sika olivat näkyvissä.

Toinen pojista opasti meidät tikkaita myöten kiiveten sisään taloon. Siellä oli pitkän käytävän varrella kullekin perheelle omat huoneensa. Talon perällä oli iso "juhlasali" kokouksia ja juhlia varten. Sali oli monin tavoin koristeltu. Ruuan tähteet ja ulosteet voitiin pudottaa alas maahan, jossa siat toimivat terveystoimilaisina. Sisällä talossa näytti järjestys ja siisteys hyvältä.

Tultuamme ulos talosta aurinko paistoi kuumimmillaan. Sanoin, että nyt maistuisi juominen, kunhan vain löytyisi kioskia. Ari totesi, että luonnon kioskia on päämme päällä. Niinpä vinkkasin toisen pojista luoksemme. Hetkessä kaveri kipaisi taidolla palmun latvaan ja heitteli alas muutamia kookospähkinöitä, joilla janomme sammutimme.

Seuraava kohteemme oli tukkiharsinnalla käsitelty sademetsä, johon Jussin hanke oli tehnyt täydennysistutuksia isoilla parimetrisillä kotimaisten puiden taimilla. Kolmen kilometrin polku kiemurteli jätepuuston lomassa. Mohmed pysähtyi erään lahoavan ja maassa makaavan puun rungon viereen. Hän kehotti meitä lähemmäksi. Sitten hän laski verkalleen paljaan käsivartensa kohti runkoa. Noin puolen metrin korkeudella näimme tusinan iilimatoa kurkottavan kaulaansa kohti hänen kättään.

Iilimadoilla on mittavia taitoja. Ne tunnistavat veren läheisyyden noinkin etäältä. Kiinnittyessään ihoon ne ruiskuttavat kemikaalia, mikä tekee purentaan tunnettomaksi. Irrottautuessaan iilimadot erittävät toista kemikaalia, mikä estää veren hyytymistä, joten eliöiden poistuttua veri valuu vielä kauan. Englantiin on perustettu iilimadofarmeja, joilla kasvatetaan iilimatoja kaupallisesti sairaaloiden suuriin kirurgisiin operaatioihin estämään veren hyytymistä.

Mohmed kertoi kerran opastaneensa suomalaisten biologian opiskelijoiden ryhmää samalla polulla. Yksi tytöistä huomasi edellä kävelevän selässä ison veriläiskän ja iilimadon. Kun muutamalta muultakin oli iilimadon tekemisiä huomattu, niin koko joukko oli aloittanut strippausoperaation, mikä näky oli Mohmedia suuresti ilahduttanut. Iilimadothan eivät ole terveydelle vaarallisia. Ari ei noista ötököistä juurikaan hätkähtänyt.

Viimeisenä päivänä pääsimme vielä veneajelulle Martapurin läheiseen Banjarmasinin suurkaupunkiin - Indonesian "Venetsiaan". Siellä näimme veden päällä kelluvat kalamarkkinat ja vilkasta veneliikennettä. Matkalla takaisin Martapuraan ja lentokentälle tutustuimme timanttien huuhtontaan kapeasta jokiuomasta. Se muistutti paljon kullan huuhtontaa ränneineen, maan luomisineen ja vaskooleineen. Kaupungissa sijaitsi mittavat timantti- ja kultamarkkinat, joilla seurattiin maailman markkinoiden hintoja.

Arihan oli tätä ennen kulkenut jo laajalti sademetsiä Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa. Nyt hän tuli "valloittaneeksi" myös Aasian sademetsät. Itse olin jo tutustunut Aasian sademetsiin Filippiineillä ja Malesiassa, mutta Arin monipuolinen asiantuntemus ja hurtti huumori tekivät tästä matkasta minulle erityisen opettavaisen ja muistorikkaan.

Ari käveli yksin 500 km Saharasta etelään

Suomen Akatemia oli myöntänyt 1988 Arille ansiokkaana tutkijana varttuneiden tieteenharjoittajien apurahan. Ari matkusti Nigeriin Afrikkaan. Hän käveli yksin 500 km Saharan aavikon reunalta etelään Sahelin reunalle. Matkan tarkoituksena oli tehdä arkeologisia havaintoja maanpinnan luonnollisista leikkauksista, kuten jokiuomista ja vastaavista.

Palattuaan kuuden viikon matkaltaan, pyysin Aria Metsäntutkimuslaitokseen kertomaan retkestään valokuvien ja sanojen. Hän suostui ilomielin. Tämä muistelmä perustuu tuohon Arin omaan esitelmään.

Ranska oli Nigerin virallinen kieli. Ari ei ranskaa hallinnut, mutta hänen tutkimuslupansa ja muut tarvittavat asiakirjat olivat ranskaksi. Paikalliset heimot puhuivat omia kieliään, joita Ari ei tietenkään myöskään osannut. Matkatavaroita ei voinut olla enempää kuin mitä jaksoi kantaa.

No mistä yösiijat löytyivät ja miten? Ennen pimeän tuloa Ari tähtäsi ja onnistui saapumaan aina johonkin kylään. Elekielellä ja maksua vastaan oli aina yösiija savimajoista löytynyt. Savimajathan olkikattoineen ovat kuumassa ilmastossa käytännöllisiä, koska niissä on luontainen ilmasto. Yöt tosin saattoivat olla viileitä.

Entäpä ruokailut? Arin piti myöskin elekielellä hankkia paikallisväestöltä ruokansa. Pitkiä kävelyjä varten tietenkin myös eväiden ja veden matkalle saaminen olivat tarpeen. Oudoista ruuista huolimatta Arin vatsa oli säilynyt koko matkan kunnossa. Majoitus- ja ruokahuollossa ei myöskään tullut koskaan suurempia pulmia!

Muistaakseni Arilla oli jo tuolloin käytössä karttojen ja kompassin lisäksi satelliittipaikannin. Sillähän saattoikin olla ratkaiseva merkitys suunnistamisessa. Ari ei ainakaan tunnustanut kertakaan pahemmin eksyneensä. Arin ottamat diakuvat olivat niin hyviä ja kauniita, että minusta tuntui esitelmän jälkeen kuin olisin ollut itsekin kävelyllä mukana.

En muista tuon urhean tutkimusmatkan tieteellisiä saavutuksia, mutta jo pelkästään fyysisenä suorituksena Arin Afrikan kävelymatka teki minuun vahvan vaikutuksen! Kun 500 kilometrin kävelyn teki vielä professorimies, niin se nosti edelleen minun silmissäni tutkimusmatkan arvoa. Afrikan tutkimuksien alokas ei olisi varmaankaan tuollaisesta myös sosiaalisia ja kulttuurisia taitoja vaativasta hankkeesta selvinnyt!

Epilogi

Vierailin Arin työhuoneessa kolmessa eri sijainnissa Helsingissä: 1980-luvun lopulla Etu-Töölössä ja sitten 1990-luvulla Kruunuhaassa. Lopuksi Ari ja arkeologian laitos muuttivat oman työpaikkani Metsätalon naapuriin Unioninkatu 38:aan. Meillä oli työhuoneidemme välillä melkein näköyhteys. Tuo rakennushan on 160 vuotta vanha keltainen talo, osa Engelin luomaa Helsingin uusklassista keskustaa. Sen sisäpiha on erityisen viehättävä.

Niinpä yhteydenpitomme tiivistyikin Arin elämän loppuvuosina osin tuon läheisen sijainnin, osin pitkäaikaisen yhteistyömme kullatessa ystävyttämme. Yksi yhteisen taipaleemme kohokohtia oli Arin 60-vuotuisjuhla ravintola Sea Horsessa Eirassa. Oli ilo nähdä ja kuulla Arin laaja ystäväpiiri sekä se arvonanto mitä hänelle osoitettiin. Silloin tällöin Metsätalolla käydessäni katseeni lipuu yhä naapuritaloon ja muistot professori Ari Siiriäiseen – yhteistutkimuksiimme ja ikimuistettavaan Indonesian matkaamme. Läheinen ystävä ja kollega Ari on poissa – maine ja muistot sentään jäljellä!

Kirjallisuus (puuttui Oula Seitsozen artikkelista/Muinaistutkija 4/2007)

- Siiriäinen, A. 1987. Man's role in the ecological processes in Africa: Towards a long-term historical model. In Palo, M. & Salmi, J. (Eds.): Deforestation or development in the Third World? Vol. I, p. 15-51. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 272. Helsinki.

- Siiriäinen, A. 1990. On the historical aspect of deforestation in the Tropics. In Palo, M. & Mery, G. (Eds.): Deforestation or development in the Third World? Vol. III, p. 23-28. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 349. Helsinki.
- Siiriäinen, A. 1996. Man and forests in African history. In Palo, M. & Mery, G. (Eds.): Sustainable forestry challenges in developing countries. Kluwer Academic Publishers/Environmental Science and Technology Library 10, p. 311-326. Dordrecht/Boston/London.
- Siiriäinen, A. 2000. Socio-cultural history of deforestation in Africa. In Palo, M. & Vanhanen, H. (Eds.): World forests from deforestation to Transition? Kluwer Academic Publishers/World Forests Vol. II, p. 195-209. Dordrecht/Boston/London.
- Palo, M., Siiriäinen, A. & Mery, G. 1990. Prologue: A research project on deforestation and development in the Third World. In. Palo, M. & Mery, G. (Eds.): Deforestation or development in the Third World? Vol. III, p. 7-12. Metsäntutkimuslaitoksen julkaisuja 349. Helsinki

Matti Palo

Metsäntutkimuslaitoksen emeritusprofessori

Vieraileva professori, Rauhanyliopisto, Costa Rica

Affiliated Professor , CATIE, Costa Rica

matti.palo@welho.fi

044 309 4496